

UN NOU MODEL PER A LES BALEARS

Agenda
d'objectius per a
la diversificació
econòmica i
l'economia
circular

UNA PROPOSTA DEL GRUP DE TRANSICIÓ ECONÒMICA DEL

DE LA SOCIETAT CIVIL
PER A LA RECONSTRUCCIÓ DE LES ILLES BALEARS

ÍNDEX

Introducció 3

La sobirania alimentària 3

Diagnosi i propostes 5

- 1.- Sector agroalimentari
- 2.- Desenvolupament i producte local
- 3.- Economia social i solidària
- 4.- Economia circular

Bibliografia 13

INTRODUCCIÓ

Des de fa seixanta anys, l'economia de les illes Balears ha estat indissolublement lligada al sector turístic, amb un model de creixement "sense límits" encaminat cap al col·lapse ecològic, social i territorial. Aquest model, que ha tingut com a efectes l'abandonament dels centres urbans, la massificació urbanística de bona part de la costa, l'increment dels preus de l'habitatge, la desaparició del teixit comercial tradicional, la saturació del territori -no només de la costa sinó també de les ciutats i pobles i dels paratges naturals-, l'increment de contaminació atmosfèrica i sonora i la pressió sobre els recursos naturals, entre d'altres, ha esdevingut totalment insostenible en els darrers anys i només s'ha vist frenat, per força, per l'arribada de la COVID-19. La pandèmia ha posat de manifest que "tenir tots els ous en el mateix cistell" era un risc amb conseqüències nefastes. Alhora, s'ha evidenciat el sobredimensionament dels serveis lligats al sector, així com la dependència de gran part de la població -directament o indirectament- de l'entrada de turistes a les Illes ([dades PIB de les CCAA](#)).

La **diversificació econòmica**, per tant, passa a ser el fonament de la transició econòmica, que farà el model menys vulnerable, més resilient. Aquesta diversificació, però, ha d'anar lligada a una reconversió del turisme, a fi de reorientar el mercat de treball cap a altres sectors productius i ha d'estar vinculada als Objectius de Desenvolupament Sostenible establerts per les Nacions Unides, tant amb relació a aspectes de benestar social com de sostenibilitat ambiental.

La diversificació econòmica és una estratègia transversal que ha d'afectar a tots els sectors productius, especialment a la indústria, la construcció i l'agricultura. El Fòrum anirà fent propostes de diversificació en tots els seus documents. En aquest, ens centrarem només en algunes de les línies d'acció possible, concretament en la diversificació per al creixement del sector agroalimentari, l'economia social i l'anomenada economia circular.

LA SOBIRANIA ALIMENTÀRIA

Com a punt de partida, hem de tenir en compte la recentment aprovada Llei 3/2019 - Llei Agrària de les Illes Balears, on es "**prioritza la producció d'aliments per garantir la sobirania alimentària de les Illes Balears en el segle XXI**".

Les dades, però, indiquen que en l'actualitat, el sector agroalimentari afecta el PIB de les Illes en menys d'un 1%, la qual cosa correspon a menys d'una tercera part del percentatge nacional, segons dades del quart trimestre de 2020 del Ministeri d'Agricultura, Pesca i Alimentació.

Pel que fa a la població empleada en el sector, segons dades de l'Enquesta de Població Activa (EPA), en el quart trimestre de 2020 hi havia 4.800 persones (4.300 homes i 500 dones) treballant en agricultura, ramaderia, pesca i aqüicultura, el que correspon a un 0,9% de la població activa.

Per altra banda, convé apuntar que l'any 2016 (darreres dades enregistrades per l'INE), el total de les explotacions agrícoles, ramaderes i de silvicultura (sector primari) ocupaven una superfície de 240.656 Ha, mentre que només 170.496 Ha d'aquestes estaven registrades com a superfície agrícola utilitzada (SAU) ([Dades de IB ?](#)).

Són, per tant, dades poc significatives pel que fa a l'economia de les Illes.

1. S'entén com a superfície agrícola utilitzada (SAU) el conjunt de la superfície de terres llaurades i terres per a pastures permanents. Les terres llaurades comprenen els cultius herbacis, els guarets, els horts familiars i les terres consagrades a cultius llenyosos.

De la mateixa manera, la diversificació econòmica basada en l'agricultura i el producte local que tractem en aquest document ha de ser complementària a totes les altres mesures de transició social o ecològica i derivades del canvi climàtic i del repte demogràfic, les quals també serien generadores d'ocupació. Així, la diversificació econòmica l'entendem més com estratègia i l'anirem tractant de manera transversal en altres documents del Fòrum.

- En matèria de rehabilitació d'edificacions i usos obsolets, tractada dins el document de mesures per a la reconversió turística.
- En matèria de rehabilitació d'habitatges, envelliment actiu, dependència i serveis de benestar, tractats dins el document de mesures per a la reconversió social.
- En matèria de transició energètica, tractada dins el document del mateix nom.
- En matèria d'economia blava, que es tractarà pròximament en un document independent dins el bloc de transició econòmica.

En aquest sentit, convé definir una **agenda d'objectius** que possibilitin dissenyar projectes específics, per evolucionar cap a un canvi de model més sòlid i sostenible, de la mà de la producció local.

A continuació, les propostes del Fòrum de la Societat Civil per impulsar la diversificació econòmica i l'economia circular.

DIAGNOSI I PROPOSTES

1. SECTOR AGROALIMENTARI

Enfront de la pèrdua de pes econòmic i laboral de l'agricultura, hem d'enfortir el sector agroalimentari. L'agricultura ha de ser considerada com un sector fonamental, estratègic i motor del canvi.

La baixa capacitat de generació de rendes i d'atractiu del sector agrícola ha tingut com a conseqüència un progressiu abandonament del camp, en benefici d'altres sectors considerats més productius a curt i mitjà termini. Així mateix, s'han incrementat els processos especulatius entorn del sòl rústic, cosa que ha anat accelerant la degradació del sector. Per altra banda, l'actual crisi sanitària ha posat de manifest la importància de l'autosuficiència alimentària, avui establerta en un escàs 20-30%.

Per tot això, veiem imprescindible un enfortiment del sector agroalimentari, garantint rendes dignes i assegurant el relleu generacional, aspectes lligats a la qualitat i al manteniment de la cultura agrària i del paisatge, que hauran d'apuntar a l'increment de l'autoabastiment dins el mateix territori insular.

Amb l'agroecologia s'avança cap a una nova societat més saludable, tant pels seus efectes sobre la salut humana, com pels efectes sobre la salut de la terra, que precisa de forma urgent ser regenerada. També amb aquest procés s'està actuant sobre el canvi climàtic, que si es realitza amb la contundència necessària pot contribuir a situar-nos en una fase més estable del canvi climàtic.

Hem de posar en valor la producció local i l'agricultura Km0, per tal d'avançar cap a la sobirania alimentària.

Hem d'aprofitar totes les iniciatives que puguin contribuir a anar en aquesta direcció. D'una banda incorporar de manera efectiva l'agricultura periurbana, tant la professional, com també aquella agricultura orientada a l'autoconsum. Totes les accions sumen i, a més, hi hem d'incorporar el component didàctic que poden suposar els horts urbans i la seva contribució cap a un nou canvi de mentalitat de la població, que ens ha de conduir cap a un nou model.

Hem de resoldre dues grans mancances:

- La manca de terra a l'abast dels pagesos – quan la major part de la terra de conreu es troba en estat de semi abandó – . Treballar en rigor la Custòdia agrària i també el banc de terres.
- La manca de pagesos formats adequadament en agroecologia. S'han de captar a pagesos, per tal que avancin en aquesta línia i, també s'han d'introduir les titulacions adequades per tal que els nous pagesos ja obtinguin des d'un bon principi la formació adequada.

D'altra banda, totes les accions que es puguin realitzar en aquest sentit milloraran el paisatge de Mallorca, que encara és essencialment un paisatge agrari, per tant, avançarem també cap a un nou turisme de qualitat. Les interrelacions entre agricultura i turisme s'han d'intensificar per tal d'avançar en aquest sentit. Així, la regeneració de la terra ens condueix cap a la diversificació econòmica.

Propostes per reforçar l'agricultura i el sector agroalimentari:

- Fomentar el comerç de proximitat i els productes de Km0, amb polítiques i accions que afavoreixin la cooperació entre el sector comercial tradicional i el sector agroalimentari.

- Enfortir l'agricultura periurbana com a sector productiu.
- Desenvolupar polítiques que facilitin l'accés al sòl cultivable i el seu increment.

- Donar suport a la digitalització de tota la cadena de valor.
- Impulsar la cooperació interempresarial, la qualitat i les activitats de transformació.

2. PRODUCTE LOCAL I DESENVOLUPAMENT

Enfront a l'escassa competitivitat del desenvolupament i del producte local, hem de posar en valor les capacitats del nostre territori i capital humà.

La globalització econòmica creixent, amb la consegüent dependència de decisions empresarials llunyanes que no controlam, posa de manifest les dificultats dels poders públics per incidir en l'activitat econòmica a favor del desenvolupament local, la cohesió social i la sostenibilitat. Per altra banda, el nostre teixit industrial presenta baixos nivells d'innovació, productivitat i valor afegit, la qual cosa dificulta la seva competitivitat en el mercat global.

El desenvolupament local es fonamenta en la identificació i aprofitament dels recursos i capacitats endògenes d'un territori, econòmiques i no econòmiques, per satisfer les necessitats i aspiracions de les comunitats locals.

Per altra banda, resulta imprescindible el foment de l'economia del coneixement (ciència i tecnologia, salut i biotecnologia, indústria i clústers d'innovació, indústries culturals, etc.), posant l'èmfasi en el suport a la innovació i l'atracció de noves empreses i indústries per a l'impuls del producte local i la recuperació de teixit industrial tradicional.

Propostes per enfortir el desenvolupament i el producte local:

El potencial que atresoren els productors i productores locals pot ser clau a l'hora d'apostar per la reespecialització industrial de les Illes, per com descansa en bases de coneixement productiu sòlides i connectables amb altres esferes del nostre teixit productiu, els serveis inclosos, com els turístics, que també es troben en la tessitura de reformular la seva proposta de valor actual.

Els reptes se centren, avui, en fomentar la seva intensitat tecnològica, millorar l'eficiència dels seus processos, tant industrials com empresarials i orientar la inversió cap a actius intangibles basats en el coneixement, sigui heretat o adquirit. Sens dubte, la vinculació que els productors i productores de les Balears mantenen amb el territori és la pedra de toc. No es tracta d'apel·lar a valors a preservar, sinó de valors a projectar en els mercats internacionals, que són exigents i complexos, però que, al mateix temps, estan oberts a múltiples oportunitats per als actors que estan disposats a innovar, a ser més eficients i, sobretot, més sostenibles i responsables.

Calen, de part de les administracions públiques, apostes decidides a mitjà i llarg termini, per tal de fomentar la reinversió en la base productiva (capital humà, tecnologia, *know-how* empresarial...) i així produir des de nivells d'eficiència i d'innovació més elevats. L'impuls de la productivitat és l'assignatura pendent. Només així es podrà accedir a mercats, tant locals, com sobretot internacional que, en gran manera, seran els que faran viables aquestes apostes.

3. ECONOMIA SOCIAL I SOLIDÀRIA (ESS)

Enfront de l'escassa visibilitat i influència de l'economia social i solidària a les illes Balears, hem d'incrementar el seu pes econòmic, empresarial i laboral.

A les Illes Balears existeixen iniciatives empresarials que afavoreixen el desenvolupament local i la cohesió social, oferint productes i serveis els quals mostren aquí i ara que existeixen alternatives de producció i consum que contribueixen a la diversificació econòmica i a la producció local, alhora que tenen cura de les persones i de l'entorn. Ens referim a:

- Cooperatives, societats laborals i altres formes d'economia social.
- Agroecologia i altres iniciatives econòmiques amb criteris de sostenibilitat ambiental: energies netes, mobilitat sostenible, reutilització...
- Iniciatives d'economia solidària, inserció social i comerç just.
- Entitats financeres amb criteris socials i ètics.
- Iniciatives de consum conscient i transformador.

A la vegada, una part de la ciutadania estaria disposada a participar d'una manera més activa en el suport a aquesta economia i a desenvolupar pautes de consum més responsables, afavorint el consum de productes i serveis locals, amb criteris socials, ambientals i ètics.

Malauradament, moltes d'aquestes empreses i iniciatives són poc conegudes per les administracions públiques, empreses i ciutadania i fins i tot hi ha un gran desconeixement mutu entre els seus propis integrants. Això explica que el pes de l'ESS a les Illes Balears, segons les estimacions, només representi actualment devers un 2% de les empreses, molt per sota de la mitjana estatal i del seu potencial avui desaprofitat.

L'economia social i solidària, tot i el seu escàs pes quantitatiu, contribueix a la cohesió social i al desenvolupament local i aporta aspectes de qualitat en la creació d'ocupació, tant en relació amb les oportunitats que s'ofereixen a persones en risc d'exclusió social en empreses i iniciatives d'inserció social, com a la contribució a l'ocupació de qualitat i a la democràcia econòmica del cooperativisme de treball associat.

L'ESS contribueix desenvolupament local de diverses maneres:

- L'ESS treballa arrelada en el territori: implica els diferents actors que intervenen en el territori, no són deslocalitzables, i neixen per resoldre necessitats locals.
- Les empreses lligades a l'ESS mobilitzen recursos locals i donen feina a persones del mateix territori.
- Els beneficis que generen aquestes empreses circulen dins el mateix territori: reinversió dels excedents, proveïdors locals, millora de les condicions laborals dels seus professionals, etc.
- Les iniciatives d'ESS no són exclusivament econòmiques, contribuint a la generació de comunitat i ciutadania, posant les persones en el centre.
- L'ESS evita externalitats negatives sobre el territori en el qual desenvolupa la seva activitat.
- Afavoreix el desenvolupament de nous filons d'ocupació en àmbits com l'agroecologia, cura del territori, sostenibilitat (energies netes, mobilitat sostenible, reutilització, etc.), serveis cooperatius (banca, telecomunicacions, habitatge en cessió d'ús, etc.), economia de les cures (serveis personals de proximitat en àmbits com l'atenció a persones dependents, cures domiciliàries, centres de dia, etc.) i indústria cultural.

Propostes per contribuir a la diversificació econòmica i a la producció local és fonamental incrementar el pes econòmic, empresarial i laboral de l'ESS a les illes Balears:

- Impulsar mesures de promoció econòmica que incrementin el nombre d'empreses i consolidin les ja existents diversificant i reforçant la seva activitat.

- Fomentar la compra pública responsable per afavorir l'accés de l'ESS a la contractació pública, aprofitant les oportunitats de la llei 9/2017 de contractes del sector públic.

- Fomentar la sensibilització, visibilitat pública i de les facilitats d'accés als seus productes i serveis per afavorir la seva comercialització.

- Promoure la intercooperació per a la detecció de necessitats comunes i de mancomunació de proveïdors i serveis com a estratègia de consolidació empresarial en el marc de l'articulació d'un ecosistema cooperatiu local.

Propostes per a la promoció econòmica:

- Reforçar l'assessorament i acompanyament empresarial.

- Incrementar la formació.

- Aprovar ajudes econòmiques, facilitar els tràmits administratius i agilitzar la sol·licitud i concessió de permisos.

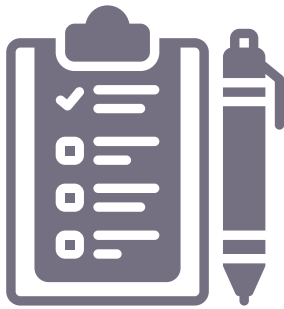
- Fomentar la creació d'incubadores d'empreses i la cessió d'espais.

- Promoure l'I+D+I nous productes i serveis.

- Reconvertir les empreses en risc de desaparició a l'ESS a través del foment de la col·laboració publicoprivada i de l'accés als fons de reconstrucció econòmica.

Propostes per a la compra pública responsable:

- Habilitar contractes reservats per a empreses d'inserció, centres especials d'ocupació d'iniciativa social i empreses d'economia social.
- Incloure els aspectes socials i ambientals com a criteris d'adjudicació.
- Incloure els aspectes socials i ambientals com a condicions d'execució.

Propostes per a la visibilitat pública i facilitats d'accés:

- Organitzar fires de producte i iniciatives locals.
- Publicar catàlegs de productes i serveis.
- Facilitar la cessió d'espais per a la comercialització.
- Promocionar plataformes de comercialització online.
- Impulsar campanyes de sensibilització i comunicació.
- Impulsar la creació d'una imatge de marca amb valors diferenciats.

Propostes per afavorir la intercooperació:

- Donar suport a les xarxes d'ESS.
- Facilitar espais d'intercooperació.
- Facilitar l'accés a formació específica.
- Treballar la identitat comuna i la fidelització al sector.

A fi d'anar més enllà d'actuacions puntuals, es proposa planificar i pressupostar les actuacions de forma consensuada amb el sector a través de pactes locals, implicant els diferents actors que intervenen en el territori i contemplant mecanismes de seguiment i avaluació.

4. ECONOMIA CIRCULAR

Enfront de la creixent escassetat de recursos cal avançar cap a canvis estructurals en la forma de consumir i produir.

El model de producció i consum sorgit de la revolució industrial es fonamenta en l'extracció fins a l'exhauriment de recursos no renovables –o renovables superant la seva capacitat de regeneració natural- i en el seu abocament en el medi una vegada finalitzada la seva vida útil després dels processos d'extracció, producció, distribució i consum. Aquest metabolisme lineal produeix impactes al llarg de tot el cicle de vida i és incompatible amb la creixent escassetat de recursos i amb la capacitat també limitada del medi d'absorbir tota casta de residus i contaminants. Per això, un aspecte fonamental de la sostenibilitat ambiental és avançar cap a una economia circular, en la qual com succeeix en els ecosistemes naturals, els materials recirculin constantment i no s'acabin convertint en residu.

Tot i que avui en dia l'economia circular està de moda, no tot el que presenta com a economia circular respon al model cíclic del funcionament de la naturalesa. Moltes vegades respon a un *greenwashing* que ignora les més elementals realitats físiques. No hauria de ser considerada com economia circular, per exemple, la producció d'electricitat a partir de la incineració de residus, ja que els materials com el plàstic que es cremen provenen de fonts no renovables i no es reintrodueixen en el sistema.

L'economia circular no és una solució de gestió ambiental pal·liativa de "final de xemeneia", sinó que requereix de canvis estructurals en la forma de produir i de consumir basats en la prevenció en origen, el disseny ecològic i l'ecoeficiència al llarg de tota la cadena de valor, evitant l'obsolescència programada i els productes d'un sol ús, i prioritant la reducció de residus en origen enfront de la reutilització, i la reutilització enfront del reciclatge. Aquesta perspectiva aporta no només un ús més sostenible de recursos i materials, sinó també una major eficiència econòmica i rendibilitat social. Així, segons dades de la UE, la prevenció de residus, el disseny ecològic, la reutilització i mesures semblants podrien aportar a les empreses un estalvi equivalent al 8% del volum de negoci, i també és destacable el seu potencial de creació de noves oportunitats laborals. Així, segons un estudi de les Cambres de Comerç, l'economia circular podria generar fins a 160.000 llocs de feina a les Pimes espanyoles abans de 2030, a més de millorar resultats, reduir costos i impacte ambiental.

Propostes per impulsar l'economia circular:

- Promoure pactes institucionals pel Residu Zero, fomentant la reducció de residus en origen, la seva reutilització, i només en darrer terme, el reciclatge dels materials continguts en els residus.
- Negociar amb els Sistemes Integrats de Gestió que els sistemes de responsabilitat ampliada dels productors prioritzin el finançament de sistemes de retorn, reparació i reutilització, en detriment dels sistemes basats en el reciclatge dels materials continguts en els residus.
- Promoure el desenvolupament d'una indústria local del reciclatge, a fi de fer pre-tractaments a les Illes que aportin llocs de treball i valor afegit i redueixin els costos de transport marítim a la península de residus destinats a reciclatge.
- Promoure mesures fiscals per reduir els costos del transport marítim a la península de residus destinats al reciclatge.

- Fomentar la creació a diferents municipis de tallers de reutilització ("upcycling"), amb tallers per aprendre a reparar objectes amb ajuda professional, banc d'eines compartides i servei de préstec d'eines, espai de peces de recanvi, taules d'autoreparació i recepció de petits objectes per a la seva reutilització.
- Vetllar per l'aplicació de la normativa autonòmica sobre residus (Llei 8/2019), especialment en allò que va referència a la substitució de productes d'un sol ús i d'envasos individuals.
- Prioritzar la recollida selectiva de matèria orgànica i la producció local de compost.
- Fer front a l'obsolescència programada garantint la disponibilitat de peces de recanvi i de circuits de reparació.
- Crear oficines de prevenció de residus, amb accions d'assessorament i sensibilització, per promoure els productes de llarga durada, i la seva reparació i reutilització.
- Reivindicar la baixada o supressió de l'IVA per als objectes reutilitzats, de segona mà.

L'aplicació efectiva d'aquestes mesures d'economia circular permetria a mitjà termini el tancament progressiu dels forns de la planta incineradora de Son Reus a mesura que aquests es vagin amortitzant.

A través de l'ecodisseny es podria crear un programa formatiu de recuperació d'antics oficis vinculat a la recuperació d'una indústria tradicional i artesana amb la sostenibilitat com a valor afegit.

Aquí faltarien propostes d'ecodisseny per una part, i de mesures de compensació de CO2 per l'altra, vinculades sobretot al transport i l'activitat turística... També havíem parlat d'alguna cosa amb els plàstics a la mar com a proposta estrella??...

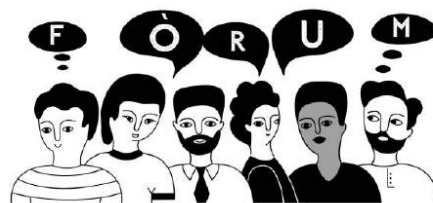

BIBLIOGRAFIA

- PENDENT

 www.forumsocietatcivil.org
 info@forumsocietatcivil.org

DE LA SOCIETAT CIVIL
PER A LA RECONSTRUCCIÓ DE LES ILLES BALEARS